

विद्यालय तहमा निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति

महेन्द्र बस्नेत
शिक्षण सहायक
महेन्द्ररत्न क्याम्पस, ताहाचल
mahendrabasnet343@gmail.com

Received
30th January, 2022

Artical History
Revised
4th April, 2022

Accepted
5th May, 2022

सार

विद्यार्थी मूल्याङ्कन निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कन दुईओटा प्रयोजनका लागि गरिन्छ। पहिलो थप सिकाइका लागि सिकारुको स्थिति पहिचान गरी उपचारात्मक सेवा प्रदान गर्न र दोस्रो सिकारुले सिकेका कुराहरुको आधारमा स्तरीकरण गरी उसको बारेमा निर्णय गर्न एवम् प्रमाणपत्र प्रदान गर्न। निरन्तर मूल्याङ्कन पनि निर्माणात्मक मूल्याङ्कन कै एक रुप हो। यो सिकाइका लागि मूल्याङ्कन हो। विद्यार्थीहरु सिकाइएकै बेला के कति सिके भनेर लेखाजोखा गरी आगामी दिनमा के कस्तो उपायहरु अवलम्बन गरी थप सिकाइका लागि सहजीकरण गर्ने भन्ने कुरामा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली केन्द्रित हुने हुनाले उपचारात्मक शिक्षणका लागि सिकारुको अवस्था पहिचान गर्न तथा सिकेको कुराको तत्काल लेखाजोखा गर्न नै निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गरिएको हो।

निरन्तर मूल्याङ्कनलाई उदार कक्षोन्नतिसँग गाँसेर ल्याइनु, जटिल प्रकृतिका साधनहरुको प्रयोग गर्नुपर्ने हुनु, सरोकारवालाबाट अवरोध खडा हुनु, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको सुधारको कुरै नगरी मूल्याङ्कन प्रणालीमा मात्र एकांकी ढंगले सुधार गर्न खोजिनु, पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा फित्तलोपना रहनु, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण प्रणाली कमजोर हुनु जस्ता कारणहरुले निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयनमा अपेक्षित सफलता प्राप्त हुन नसकेको देखिन्छ।

निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयनका लागि समष्टिगत दृष्टिकोणबाट निर्देशित भई अघि बढ्नुपर्छ। पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र शिक्षक निर्देशिकाका सुधार गरी निरन्तर मूल्याङ्कनका मापदण्डमैत्री बनाइनुपर्छ। शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा परिवर्तनपर्छ मात्र मापदण्ड अनुसार निरन्तर मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा सबैले बुझ्नुपर्छ। नत्र भने विद्यार्थीलाई परियोजना कार्य नगराउने तर परियोजना कार्यकै मूल्याङ्कन गर्ने कित्ते मूल्याङ्कनलाई विस्थापन गर्न सकिने सम्भावना देखिदैन। सरोकारवालाहरुमा भएको भ्रम निवारण गरी परीक्षा लिनै नपाइने होइन बरु बराबर परीक्षा एवम् अवलोकनबाट वास्तविक सिकाइको लेखाजोखा गरी थप उपचारात्मक कार्यशैलीका माध्यमबाट विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्ने कुरामा स्पष्ट पार्नुपर्छ। शिक्षकहरु सकारात्मक सोच लिई यसको कार्यान्वयनबाट आफै लाई सजिलो हुने विश्वासका साथ दृढ संकल्पित भई लाग्नुपर्छ।

मूल शब्दावली

निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति, परियोजना कार्य, व्यवहार परिवर्तन, सिर्जनात्मक कार्य, क्षमता विकास, अनुगमन, सुपरिवेक्षण, सिकाइ उपलब्धि, निर्माणात्मक मूल्याङ्कन, निदानात्मक मूल्याङ्कन, श्रेणीकरण, उदार कक्षोन्नति

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धतिको परिचय

विद्यार्थीको निर्माणात्मक मूल्याङ्कनलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन भन्ने गरिएको बुझिन्छ। वास्तवमा भन्नुपर्दा शिक्षणसिकाइ प्रभावकारी बनाउन र पाठ्यक्रमले लक्ष्य गरेका सिकाइ उपलब्धिहरु विद्यार्थीमा पूरा गराउन गरिने मूल्याङ्कन निर्माणात्मक मूल्याङ्कन हो। निरन्तर सुधारको उद्देश्यले नियमित रूपमा गरिने निर्माणात्मक मूल्याङ्कनलाई

नै निरन्तर मूल्याङ्कन भन्नु उपयुक्त हुन्छ । शिक्षणसिकाइलाई प्रभावकारी बनाउने ध्ययले निर्माणात्मक मूल्याङ्कन शिक्षणसिकाइ क्रियाकलापसँगै निरन्तर चलिरहन्छ । यसले केवल निर्माणात्मक मूल्याङ्कन मात्र नभई निदानात्मक मूल्याङ्कनको समेत विशेषता समेट्ने भएकोले वास्तवमा निदानात्मक र निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको समिश्रणको रूपमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीलाई बुझ्नु अझै सान्दर्भिक हुनेछ (प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम, २०६२) ।

मूल्याङ्कनको उद्देश्य प्रभावकारिता, सक्षमता, मितव्ययिता, प्रयत्नशीलता, पर्याप्तता, बस्तुनिष्ठता र जवाफदेहिता जस्ता पक्षको मापन गर्ने हुनुपर्छ । शिक्षा क्षेत्रमा मूल्याङ्कनका खास दुई पक्ष हुन्छन् : कमीकमजोरी पत्ता लगाई कार्यक्रममा सुधार ल्याउनु र भइसकेको शैक्षिक क्रियाकलापको सकारात्मक नकारात्मक पक्ष र कमजोरीहरू पत्ता लगाई भविष्यमा गरिने कार्यक्रममा सुधार ल्याउने । यसरी स्मिथले भइरहेको कामको कमीकमजोरी पत्ता लगाई विचलन अवस्थाहरू पत्ता लगाई आवश्यक सुधार गर्ने प्रयोजन र सम्पन्न भएको कामको अनुभवको आधारमा भविष्यको कार्यदिशा निश्चित गर्नेको रूपमा मूल्याङ्कन पद्धतिको उपयोग गर्न सकिने कुरा उल्लेख गरेका छन् (प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम, २०६५) । कक्षाकोठाको शिक्षण क्रियाकलापलाई प्रभावकारी बनाउन, विद्यार्थीको क्षमतालाई उजागर गर्न कक्षोन्नतिका बारेमा निर्णय लिन, शिक्षकले आफ्नो अध्यापन कार्यमा लगातार पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न मूल्याङ्कन गरिन्छ” । उपरोक्त दृष्टान्तहरूले निर्माणात्मक मूल्यांकन आवश्यक रहेको र यसको माध्यमबाट सिकाइमा सुधार ल्याउने प्रयास गरिने कुरामा जोड दिएको अनुमान लगाउन सकिन्छ । निर्माणात्मक मूल्यांकनलाई निरन्तर रूपमा बहुआयामिक तरिकाहरूको प्रयोग गरी उपयोगमा ल्याउँनु नै निरन्तर मूल्यांकन प्रणाली हो भन्नुमा अत्युक्ति नहोला ।

निरन्तर मूल्याङ्कन विद्यार्थीको वास्तविक सिकाइको लेखाजोखा गर्ने र सिकाइसम्बन्धी कठिनाइहरूको पहिचान गरी उपचारात्मक शिक्षण गर्ने अभिप्रायले गरिन्छ । कक्षाकार्य, गृहकार्य, एकाइ परीक्षा, त्रैमासिक परीक्षा, परियोजना कार्य, विद्यार्थी व्यवहार जस्ता पक्षहरूको अवलोकन गरी विद्यार्थीको सिकाइको वास्तविक अवस्था पहिचान गरिन्छ (निरन्तर मूल्याङ्कन सम्बन्धी स्रोतसामग्री २०६६) । अनि सुधारका लागि उपयुक्त उपायहरूको अवलम्बन गरिन्छ । यस अर्थमा निरन्तर मूल्याङ्कन सिकाइका लागि मूल्याङ्कन हो भन्न सकिन्छ । यो सिकाइका लागि गरिने अधिकारमा आधारित वास्तविक मूल्याङ्कन पनि हो ।

सिकेकै बेला र बहुविधिबाट गरिने मूल्याङ्कन निरन्तर मूल्याङ्कन हो । विद्यार्थीको व्यवहारमा आएको परिवर्तन लेखा जोखा गर्ने वैध मूल्याङ्कन हो । उपचारात्मक शिक्षणका लागि सूचना प्रदान गर्ने निदानात्मक मूल्याङ्कन हो (राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०६३) ।

निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिको महत्व

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य भनेको प्रभावकारी शिक्षण सिकाइका माध्यमबाट विद्यार्थीहरूमा पाठ्यक्रमले तोकेका सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन शिक्षक र विद्यार्थीका क्रियाकलापहरूलाई निर्देशित गर्नु हो । यसैलाई निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको मुख्य महत्वका रूपमा पनि लिन सकिन्छ । यसका अतिरिक्त विद्यार्थीको सहजतापूर्वक, शिघ्र र यथार्थ मूल्याङ्कन गर्न, विद्यार्थीहरूमा पाठ्यक्रमले तोकेका ज्ञान, सीप, अभिवृत्ति र दक्षता विकास गराउन, विद्यार्थी मूल्याङ्कनका नाममा खर्च हुने अतिरिक्त समय र स्रोत बचाउन, विद्यालयमा बालबालिकाहरूलाई रमाएर सिक्ने वातावरण सिर्जना गर्न, विद्यार्थीहरूमा परीक्षाको सन्त्रास हटाई विद्यार्थीको असफल हुने दर न्यूनीकरण गर्दै जान, विद्यार्थीको सिकाइ समस्याको पहिचान गरी उपचारात्मक शिक्षण गर्न, विद्यार्थीको स्वयम् पहलमा वा दैनिक जीवनका क्रियाकलापबाट सिकेका कुरालाई वैधानिकता प्रदान गरी पाठ्यक्रमलाई दैनिक जीवनसाग जोड्न, अनुत्तीर्ण हुने दर, कक्षा छाड्ने दर घटाई शैक्षिक क्षति कम गर्न र सहपाठी सिकाइ र गरेर सिक्ने वातावरण सिर्जना गरी बालमैत्री शिक्षण सिकाइको प्रवर्द्धन गर्न निरन्तर मूल्याङ्कन गरिन्छ ।

नेपालको सन्दर्भमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको महत्व धेरै छ । नेपाल सरकारले आधारभूत तहमा गरेको लगानीको

उचित प्रतिफल प्राप्त हुन सकेको अवस्था छैन । प्राथमिक तहमा कक्षा दोहोर्न्याउने, सिकाइ असहज भएको कारण र फेल भएको कारण विद्यार्थी पढाइ छोड्ने विद्यार्थी धेरै छन् । यसले गर्दा तोकिएको समयभन्दा ढिलो र थोरै विद्यार्थीले मात्र तह पूरा गर्ने गरेका छन् । विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन गरेर उपचारात्मक शिक्षणसिकाइ प्रक्रियाबाट मात्र यो क्षति नियन्त्रण गर्न सकिन्छ । यसै दृष्टिकोणबाट नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालयले प्राथमिक तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन लागू गरेको छ ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विधिहरू

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन शिक्षणसिकाइ प्रक्रियासँगै चल्ने प्रक्रिया हो । प्रभावकारी शिक्षणसिकाइमा शिक्षणसिकाइ प्रक्रिया र मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई अलग गर्न सकिँदैन । शिक्षणसिकाइ प्रक्रिया र मूल्याङ्कन प्रक्रिया साथसाथै अगाडि बढाउन विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप उपयोगी हुन्छन् । प्रश्नोत्तर, छलफल, अभिनय, नाटकीकरण, संवाद, प्रदर्शन, अवलोकन भ्रमण, वास्तविक कामको अभ्यास आदि विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप हुन् । यस्ता क्रियाकलापबाट शिक्षणसिकाइ प्रभावकारी हुन्छ । विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कनका लागि अवलोकन, प्रश्नोत्तर र छलफल, लिखित जाँच, कार्यसञ्चयिका अध्ययन, आत्म मूल्याङ्कन, सहपाठी मूल्याङ्कन र अभिभावक सम्पर्क जस्ता मूल्याङ्कन विधि एवम् प्रक्रिया उपयोगी हुन्छन् ।

निरन्तर मूल्याङ्कनका मापदण्डहरू

विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विभिन्न विधि तथा तरिकाहरू प्रयोग गरी मूल्याङ्कन गर्दा विभिन्न मापदण्डहरू प्रयोग गर्न सकिन्छ । प्राथमिक तथा सो भन्दा माथि पाठ्यक्रममा पनि ती आधारहरू स्पष्ट गरिएको छ । उपरोक्तानुसारका मापदण्डहरू निम्नानुसार छन्:

कक्षा १ देखि ३ सम्मका पाठ्यक्रमले तोकेका आधारहरू	कक्षा ७ सम्म पाठ्यक्रमले तोकेका आधारहरू
१. कक्षाकार्य (कक्षा सहभागिता) २. परियोजना कार्य ३. सिर्जनात्मक कार्य ४. हाजिरी ५. व्यवहार परिवर्तन (सिकाइ उपलब्धि)	१. कक्षा सहभागिता २. परियोजना कार्य वा प्रयोगात्मक कार्य ३. सिकाइ सम्बन्ध सिर्जनात्मक कार्यहरू ४. कक्षा कार्य ५. उपलब्धि परीक्षा (साप्ताहिक, एकाई, मासिक) ६. सिकाइ व्यवहारमा आएको परिवर्तन (सिकाइ उपलब्धि) नोट: शिक्षकले मूल्याङ्कन गर्न चाहेका अन्य पक्ष थप्न सकिने भनी प्रावधान राखिएको छ ।

माथि उल्लेखित मापदण्डहरूमा मात्र सीमित नभई अन्य अतिरिक्त गृहकार्य, विशेष प्रतिभा प्रस्तुती लगायत शिक्षकहरूले आवश्यक ठानेका कुनै पनि मापदण्ड थप गर्न सकिन्छ । दुबै तहमा प्रयोग गरिने मापदण्डहरू उस्तै खालका देखिए पनि प्राथमिक तहमा उपलब्धि परीक्षाको उल्लेख गरिएको पाइँदैन । त्यसो भए पनि कक्षा परीक्षा, एकाई परीक्षा, मासिक परीक्षा आदि लिएर सोही बमोजिम सिकाइ उपलब्धि हासिल भए, नभएको एकिन गर्दै उपचारात्मक शिक्षणलाई निरन्तरता दिन रोक नलगाइएकोले विद्यार्थीहरूको निर्माणात्मक एवम् उपचारात्मक प्रयोजनका लागि उपलब्धि परीक्षा लिन सकिन्छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी पाठगत रेजा लगाउँदा सिकाइ उपलब्धि हासिल भएको आधारमा गरिनुपर्छ किनकि प्रक्रियामा सुधार अन्ततः नतिजा सुधारकै लागि हो । कुनै पनि पाठ शिक्षण पश्चात् त्यस पाठको सिकाइ उपलब्धि हासिल भए, नभएको अवस्थालाई विशेष महत्त्व दिनै पर्छ । प्रक्रियागत सूचक त नतिजा सुधारका लागि सहायक मात्र हुन सक्छन् । अन्तमा नतिजा नै सुधानु नै हाम्रो अन्तिम लक्ष्य भएकोले सिकाइ उपलब्धि प्राप्ति वा व्यवहार परिवर्तनलाई विशेष ख्याल गर्नुपर्छ ।

निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति सम्बन्धि व्यवस्था

१. विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (२०६६-७२) मा निम्न व्यवस्था गरिएको पाइन्छ :
 - “निरन्तर मूल्याङ्कन तथा उपचारात्मक सहयोग पद्धतिको कार्यान्वयन गर्ने” भनी योजनाले नीति निर्देश गरेको छ।
 - योजनाको आधारभूत शिक्षाको रणनीतिक क्रियाकलाप अन्तर्गत आन्तरिक सक्षमता सुधारका लागि पर्याप्त उपचारात्मक सहयोग पुऱ्याउने गरी निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ।
 - आधारभूत तहको अन्तमा जिल्लास्तरीय परीक्षा लिइने व्यवस्था गरिएको छ।
२. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप (२०६३) मा निम्न व्यवस्थाहरू रहेको छ :
 - आधारभूत तहमा निर्णयात्मक भन्दा बढी निर्माणात्मक/सुधारात्मक मूल्याङ्कन पद्धतिका आधारमा विद्यार्थीको सिकाइलाई सुनिश्चित गर्नुपर्ने छ। निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीहरूको सिकाइस्तरमा सुधार गर्नु हो। यसका लागि शिक्षकले विद्यार्थीको व्यक्तिगत सिकाइ उपलब्धिका आधारमा पटक पटक सिकाइ अवसर प्रदान गर्नुपर्ने छ।
 - विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्न विद्यार्थीको व्यक्तिगत प्रगति विवरण फायल राख्नुपर्ने छ। यसलाई विद्यार्थीको कक्षा कार्य, परियोजना कार्य, सिर्जनात्मक कार्य, गृहकार्य, उपलब्धि परीक्षा, हाजिरी, अनुशासन, व्यावहारिक परिवर्तनको अवलोकन आदिका माध्यमले अद्यावधिक गर्नुपर्ने छ।
 - विद्यार्थी मूल्याङ्कनका क्रममा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको वास्तविक अवस्था पहिचान गरी सुधारात्मक शिक्षण गर्नुपर्ने छ।
 - आधारभूत तह (कक्षा ६ र ७) मा ६० प्रतिशत भारको आवधिक मूल्याङ्कन र ४० प्रतिशत भारको निरन्तर मूल्याङ्कनका माध्यमले विद्यार्थी उपलब्धिको लेखाजोखा गर्नुपर्ने छ।
३. प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम (कक्षा १ देखि ३ सम्म) २०६२ मा निम्नानुसारका व्यवस्था गरिएको पाइन्छ:
 - प्राथमिक तहमा निर्माणात्मक/सुधारात्मक मूल्याङ्कन पद्धतिको आधारमा विद्यार्थीको सिकाइलाई सुनिश्चित गरिनेछ।
 - कक्षा १ देखि ३ सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धतिको आधारमा कक्षोन्नति गरिनेछ। त्यसैले यी कक्षाहरूमा उत्तीर्णाङ्क तोकिएको छैन।
 - निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका तयार गर्नुपर्नेछ।
 - कक्षा १ देखि ३ सम्म विद्यार्थीले गरेको प्रगतिको आधारमा “क”, “ख” र “ग” श्रेणीमा श्रेणीकरण गर्नुपर्ने छ।
४. प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम (कक्षा ४ र ५) २०६५ मा निम्न व्यवस्था गरिएको छ:
 - कक्षा ४ र ५ मा ५० प्रतिशत निर्णयात्मक (वार्षिक परीक्षा) र ५० प्रतिशत निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (निर्माणात्मक) पद्धतिबाट विद्यार्थीको लेखाजोखा गरिनेछ।
 - आवधिक परीक्षाको उत्तीर्णाङ्क ४० प्रतिशत हुनेछ। दुवै प्रणालीमा अलग अलग पास हुनुपर्नेछ।
 - निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका मापदण्डहरू अनुसूचीमा दिइएको छ। जसअनुसार निम्न मापदण्डहरू किटिएको छ।

क) कक्षा कार्य/कक्षा सहभागिता	ख) परियोजना कार्य	ग) सिर्जनात्मक कार्य
घ) व्यवहार परिवर्तन	ड) हाजिरी	
५. आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम (कक्षा ६ देखि ८ सम्म) २०६९ ले पनि निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन सम्बन्धमा केहि व्यवस्था गरेको देखिन्छ जसमा:
 - आधारभूत तहमा निर्णयात्मक पद्धतिभन्दा बढी निर्माणात्मक/सुधारात्मक मूल्याङ्कन पद्धतिका आधारमा विद्यार्थीको सिकाइलाई सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ।
 - विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्न विद्यार्थीको व्यक्तिगत प्रगति विवरण फायल राख्नुपर्नेछ। यसलाई विद्यार्थीको कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, सिर्जनात्मक कार्य, गृहकार्य, उपलब्धि परीक्षा, हाजिरी, अनुशासन, व्यावहारिक परिवर्तनको अवलोकन आदिका माध्यमबाट अद्यावधिक गर्नुपर्ने छ।

- आधारभूत तहको कक्षा ६ र ७ मा ४० प्रतिशत निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति र ६० प्रतिशत आवधिक मूल्याङ्कनबाट विद्यार्थी उपलब्धिको लेखाजोखा गर्नुपर्ने छ । दुवै मूल्याङ्कनमा अलग अलग उत्तीर्ण हुनुपर्नेछ । आवधिक मूल्याङ्कनमा लिखित र प्रयोगात्मक दुवै परीक्षण गर्नुपर्ने छ ।
- आधारभूत तहको अन्तमा जिल्लास्तरीय परीक्षा सञ्चालन गरिनेछ । उक्त परीक्षाको उत्तीर्णाङ्क ४० प्रतिशत हुनेछ ।
- निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिका लागि निम्न आधार तय गरिएको छ :
 - क) प्रयोगात्मक कार्य वा परियोजना कार्य
 - ख) कक्षा सहभागिता
 - ग) सिकाइ सम्बद्ध सिर्जनात्मक कार्य
 - घ) कक्षा कार्य
 - ङ) उपलब्धि परीक्षा (साप्ताहिक परीक्षा, मासिक परीक्षा, एकाई परीक्षा)
 - च) सिकाइ व्यवहारमा आएको परिवर्तन (सिकाइ उपलब्धि हासिल गरे/नगरेको)
 उपरोक्त मापदण्डको अतिरिक्त शिक्षकले मूल्याङ्कन गर्न चाहेका अन्य पक्ष थप गर्न सकिने कुरालाई पनि स्पष्टसँग उल्लेख गरी मूल्याङ्कनलाई केहि लचक र वस्तुगत पनि बनाएको पनि छ ।
- ६. शिक्षाक्षेत्रका ऐतिहासिक आयोगका सिफारिसहरूमा पनि कुनै न कुनै रूपमा निरन्तर मूल्याङ्कनका विषयमा बोलिएको छ जसमा :
 - सर्वाङ्गण राष्ट्रिय शिक्षा समितिको प्रतिवेदन -२०१८ मा “प्रत्येक महिना छात्र छात्राहरूको खेलकुद, चरीत्र, विषयहरूको ज्ञान इत्यादिको लेखाजोखाको आधारमा माथिल्लो कक्षामा उत्तीर्ण गराउने” उल्लेख गरेको छ ।
 - राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना -२०२८ ले “प्रत्येक विद्यार्थीको शैक्षिक प्रगति विवरण राख्ने र त्यसमा उसका सम्पूर्ण शैक्षिक र अतिरिक्त क्रियाकलापको समेत विवरण समावेश गरिनुपर्छ” भनेको छ ।
 - राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन -२०४९ ले “मूल्याङ्कनलाई पठनपाठनका साथै वर्ष भरी नै चलिरहने एउटा नियमित सकारात्मक शैक्षिक क्रियाकलापको रूपमा लिइनुपर्छ” भनी निरन्तर मूल्याङ्कनमा जोड दिएको छ ।
 - उच्चस्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन-२०५५ मा “मूल्याङ्कन लागि आन्तरिक मूल्याङ्कन , अवलोकन , घटना अध्ययन आदि विभिन्न माध्यमहरूको उपयोग गर्नपर्छ” भनी सुझाव दिइएको छ ।
 - शिक्षासम्बन्धी उच्चस्तरीय कार्यसमितिको प्रतिवेदन-२०५८ ले “कक्षा १ देखि ५ सम्म निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालि अनुसार कक्षा चढाइने व्यवस्था गरिनेछ” भन्ने उल्लेख गरेको पाइन्छ ।

निरन्तर मूल्याङ्कन कार्यान्वयनको अवस्था

नीतिगत रूपमा कार्यान्वयनको करिब एक दशक पुगिसक्दा पनि निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन पक्ष अत्यन्तै कमजोर देखिएको छ । सम्बद्ध पक्षहरू कुहिरोको काग बनेको आरोप छ । परिवर्तन विरोधी वा यथास्थितिवादी सोच र संस्कार हावी छ । शिक्षाको गुणस्तर उकास्नुको साटो खस्काउनमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीले मुख्य भूमिका खेलेको आरोप पनि छ । विद्यमान अवस्थाको चित्रण गर्दा सिकाउनका लागि मूल्याङ्कन भन्ने मान्यताको विपरित सिकाइकै मूल्याङ्कन गरेर पास फेलको विल्ला भिराउनमै हाम्रो मूल्याङ्कन पद्धति (निरन्तर मूल्याङ्कन समेत) अग्रसर भएको पाइन्छ । निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा आउन नसक्नुमा निम्न पक्षहरू जिम्मेवार रहेको भन्नुमा अत्युक्ति नहोला ।

निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति कार्यान्वयनका लागि सुझाव

निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति नेपाल सरकारले अवलम्बन गरेको एक महत्वपूर्ण शैक्षिक नीति हो । यसको अवज्ञा होइन, प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु विद्यालय शिक्षा सम्बद्ध सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको दायित्व हो । विगतका कमजोरीबाट

पाठ सिकेर भावी दिनमा योजनाबद्ध रूपमा सुधारका प्रयासहरु अघि बढाउनुपर्ने आजको आवश्यकता हो । प्रभावकारी रूपमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयन गर्न निम्न सुझाव प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

नीतिगत एवम् अवधारणागत स्पष्टता ल्याउने, : आधारभूत तहमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्ने हाम्रो शिक्षा नीति हो । यसको मर्म सिकाइ सुधारका लागि मूल्याङ्कन भन्ने नै हो । सुधारात्मक, निर्माणात्मक र निदानात्मक मूल्याङ्कनबाट उपचारात्मक शिक्षणको बाटोतिर अग्रसरित हुनु हो । न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नु शिक्षकको जवाफदेहिताको विषय भएकोले शिक्षण सिकाइकै कममा मूल्याङ्कन गरी तत्काल सुधारका उपायहरुको अवलम्बन गर्नु यसको मुख्य ध्येय हो । निरन्तर मूल्याङ्कन अक्षराङ्कन पद्धतिभन्दा फरक कुरा हो । यो थप सिकाउनका लागि विद्यार्थी पहिचान गर्ने कार्य हो । यो प्रणाली कार्यान्वयन नगर्दा पाठ्यक्रम कार्यान्वयन नहुने भएकोले कसैलाई पनि कार्यान्वयन नगर्न पाउने छुट छैन भन्ने कुरा बुझ्नुपर्छ । बुझाउनुपर्छ । अवधारणागत र नीतिगत रूपमा स्पष्ट भएर पठपपाठन प्रक्रिया र विद्यार्थी उपलब्धिमा निरन्तर सुधारका लागि यसको कार्यान्वयन गरिनुपर्छ । जसका लागि परिवर्तनका लागि संयोजित प्रयासको थालनी गर्ने, उपर्युक्त ढाँचाको निर्देशिका विकास गरी प्रत्येक शिक्षकका हातमा दिने, अभिलेखीकरणमा सुधार गर्ने, सूचकमा स्पष्टता ल्याउने, सम्बद्ध पक्षको क्षमता विकास गर्ने, प्रभावकारी अनुगमन र सुपरिवेक्षण गर्ने कार्यहरु गर्नुपर्छ ।

निष्कर्ष

नीतिगत, प्रक्रियागत एवम् मनोव्यावहारिक पक्षमा सुधार गर्न नसके विद्यमान अवस्थामा परिवर्तन आउन नसक्ने भएकोले शिक्षा क्षेत्रका सरोकारवालाहरुले समयमै सोच्नुपर्ने भएको छ । अवधारणा, प्रक्रिया, अभिलेखीकरण, अनुगमन, सुपरिवेक्षण आदिमा भएको कमिकमजोरीका कारण अपेक्षित नतिजा प्राप्त गर्न नसकिएको यथार्थलाई स्वीकार गरी अवका दिनमा सुधारका लागि योजनाबद्ध उपायहरु अवलम्बन गर्नु जरुरी छ । सिकाइका लागि मूल्याङ्कन, निर्माणात्मक मूल्याङ्कन, सुधारात्मक मूल्याङ्कन, निदानात्मक मूल्याङ्कनको रूपमा निरन्तर मूल्याङ्कनलाई उपयोग गरी उपचारात्मक शिक्षणको संस्कार बसाल्ने, अभिलेखीकरण प्रक्रियालाई सरल एवम् व्यवस्थित बनाउने, शिक्षण क्रियाकलाप र मूल्याङ्कनमा एकसाथ परिवर्तन गर्ने, अनुगमन र सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई नतिजामूलक बनाउने, शिक्षक लगायत सम्बद्ध पक्षको क्षमता विकास गर्ने जस्ता कार्यहरुले निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीलाई यसको वास्तविक मर्म बमोजिम अघि बढाउन मद्दत गर्दछ ।

सन्दर्भ सामग्री

- आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम (कक्षा ६-८) २०६९, शिक्षा मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
 तेह्रौं योजना २०७०/७१-२०७२/७३, राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंहदरवार, काठमाण्डौ ।
 निरन्तर मूल्यांकन सम्बन्धी स्रोतसामग्री २०६६, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी भक्तपुर ।
 प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम (कक्षा १-३) २०६२, शिक्षा मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
 प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम (कक्षा ४ र ५) २०६५, शिक्षा मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
 राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०६३, शिक्षा मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
 विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६-७२, शिक्षा मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाण्डौ ।